

VLOGA VZGOJITELJA V PREPOZNAVANJU GOVORNO-JEZIKOVNIH Odstopanj V SODELOVANJU S STARŠI IN LOGOPEDOM

Anastazija Pograjc, dipl. vzgojiteljica predšolskih otrok, in Urška Zupančič, dipl. vzgojiteljica predšolskih otrok

Najpomembnejše obdobje za razvoj govora in jezika je predšolsko obdobje. Otroci se morajo naučiti govorno-jezikovnih veščin, saj jezik predstavlja temeljno orodje učenja. Pri tem imajo pomembno vlogo starši, vzgojitelji in logopedi. Otrokom predstavljajo govorni zgled, z različnimi dejavnostmi pa njihov razvoj tudi spodbujajo. Kljub vsemu pa se lahko na teh področjih pojavijo odstopanja, saj na razvoj vplivajo različni dejavniki. Zgodnje odkrivanje govorno-jezikovnih odstopanj pri otrocih je ključnega pomena, saj ne želimo, da bi prišlo do avtomatizacije in bi bila zato logopedska obravnava posledično dolgotrajnejša. V članku predstavljamo ključne izsledke dveh raziskav, ki sva jih izvedli v sklopu najinih diplomskih del. Osredinili sva se na vlogo vzgojiteljev, staršev in logopedov pri prepoznavanju govorno-jezikovnih odstopanj. Osvetlili sva tudi vlogo logopeda pri informiranju vzgojiteljev.

Jezik, govor in komunikacija

Človek je družbeno bitje, zato komunikacija zanj ni izbira. Komuniciranje zajema pretok informacij, kjer sporočilo potuje do prejemnika (Janežič 2017). Za sporazumevanje pa sta potrebna tako jezik kot govor (Grilc 2013). Prvi je med jezikom in govorom razlikoval francoski lingvist F. de Saussure, ki meni, da je jezik sistem znakov, ki ne zahteva vnaprejšnjega premisleka. Govor pa je po njegovem mnenju individualno dejanje volje in razuma (Skubic 2004). Zavedati se moramo, da se lahko pri otrocih pojavljajo razlike v usvajanju jezikovnih in komunikacijskih veščin (Levc 2014). Na to vplivajo različni dejavniki govornega razvoja: kakovost družinskega okolja, socialno-ekonomski dejavniki družine, otrokov spol, vrtec in vrstniška skupina, kakovostno skupno branje. V nadaljevanju bomo podrobneje predstavili vsak dejavnik.

Kakovost družinskega okolja je v veliki meri odvisna od govora staršev, saj s svojim izborom dejavnosti in lastnim govornim zgledom vplivajo na govor otrok. Pozitiven vpliv pa ima tudi izpostavljenost kakovostni otroški literaturi. Prepričanja staršev o pomenu kakovostnih spodbud in njihove implicitne teorije vplivajo na izbor dejavnosti. Pomembne vloge pa starši nimajo le v prvih letih otrokovega življenja, temveč skozi celotno obdobje otroštva (Marjanovič Umek in drugi 2012).

Naslednji dejavnik je socialno-ekonomski status družine. Bernstein (1973, v Marjanovič Umek in drugi 2012) ločuje med dvema jezikovnima kodoma, med restriktivnim in elaboriranim kodom. Slednjega uporabljajo starši višjega socialnega sloja, saj vključuje raznoliko besedišče, argumentiranje ter logično ohranjanje teme pogovora. Ravno nasprotno pa so otroci iz delavskega in srednjega socialnega sloja izpostavljeni omejenemu jezikovnemu kodu, za katerega so značilne kratke, slovnično enostavne povedi.

Naslednji dejavnik je otrokov spol. Rezultati nekaterih raziskav kažejo, da deklice hitreje spregovorijo, imajo manj motenj branja in pisanja, hitreje usvajajo slovnico ter dosegajo boljše rezultate na področjih govora. M. Crawford (2001) pa temu nasprotuje, saj meni, da se med spoloma kažejo bolj podobnosti kot pa razlike.

Naslednji dejavnik sta vrtec in vrstniška skupina. Vključenost otrok v vrtec ima v povezavi z izobrazbo staršev in kakovostjo dela strokovnih delavcev pozitiven učinek na otrokov govorni razvoj (Crawford, prav tam). L. Marjanovič Umek in U. Fekonja Peklaj (2006) sta proučili učinek vrtca na otrokov govorni razvoj. Ugotovili sta, da zgodnji vstop otrok v vrtec pozitivno vpliva na govorni razvoj predvsem tistih otrok, ki prihajajo iz manj spodbudnega in manj kakovostnega

družinskega okolja, starši imajo nižjo stopnjo izobrazbe. V domačem okolju je komunikacija prilagojena otroku, saj prevladuje izkustveni govor. V vrtcu pa otrok vstopa v interakcije z vrstniki in odraslimi, zato prevladuje nasprotje, to je t. i. dekontekstualizirani govor (Otto 2014). Otroci v vrtcu za oblikovanje skupin ter vzdrževanje odnosov uporabljajo besedno komunikacijo. Odrasli otrokov govor v domačem okolju razumejo, v vrtcu pa se mora potruditi, da ga razumejo vsi, tudi vrstniki. Če otrok ni vključen v vrtec, nima motivacije, da bi izboljšal svoj govor, saj ve, da ga bo okolica razumela.

Eden izmed dejavnikov, ki vpliva na otrokov govorni razvoj, je tudi kakovostno skupno branje. Še preden otrok izgovori prvo besedo, mu odrasli že (lahko) ponudijo prvo srečanje s knjigo in slikanico. Skupno branje mora biti kakovostno, kar pomeni, da vključuje: pogovor ob knjigi, postavljanje odprtih vprašanj ter iskanje različnih oblik predstavitve (risanje, simbolna igra). Ključnega pomena je tudi prepričanje staršev o pomembnosti branja ter njihov odnos do knjig in branja (Skubic 2013). Višjo govorno kompetenco (obsežnejši besednjak, razumevanje prebrane vsebine, zapletene izjave ...) imajo otroci, ki jim starši že od rojstva veliko berejo in se o prebranem tudi pogovarjajo. Med skupnih branjem se namreč seznanjajo s strukturo je-

zika, časovnim in vzročnim zaporedjem, pravili ter spoznavajo značilnosti jezika (Marjanovič Umek in drugi 2012).

Govorno-jezikovni razvoj večinoma poteka v mejah normale, včasih pa se zgodi da tudi zunaj nje. Kot sva že omenili, se lahko pri nekaterih otrocih pojavijo odstopanja v govorno-jezikovni komunikaciji.

V praksi opažava, da se pogosto uporablja napačna raba besed »motnja« in »odstopanje«. Naj poudariva, da govorno-jezikovna odstopanja niso isto kot govorno-jezikovne motnje. O slednjih govorimo, kadar razvoj močno zaostaja, moti komunikacijo in ne poteka v normalnem zaporedju (Žerdin 2003). Razlike v odstopanjih se lahko pojavljajo minimalno (blaga odstopanja), lahko pa so tudi večji zaostanki, kjer otroci potrebujejo intenzivnejši pristop in logopedsko terapijo. Vzgojitelji predšolskih otrok imajo pomembno vlogo predvsem pri otrocih, pri katerih se pojavljajo blaga odstopanja, saj morajo pred začetkom učenja oceniti otroke na govorno-jezikovnem področju. Le tako bodo vedeli, ali otroci kažejo razlike v primerjavi z vrstniki in ali (posledično) odstopajo v govorno-jezikovni komunikaciji (Pieterse, Treloar in Cairns 2000). Učenje jezika in govora otrok naj izvira iz njegovih interesov. Vzgojitelji morajo biti pozorni na igre in dejavnosti, ki otroka zanimajo in s katerimi jih lahko spodbujajo h komunikaciji. Pomembno je, da se zavedajo, da morajo otrokom omogočiti in dopustiti dovolj časa, da se lahko izrazijo in vzpostavijo komunikacijo (prav tam).

Vzgojitelji se o svojih opažanjih pogovorijo z logopedom, ki je strokovnjak za motnje jezika kot simbolnega sistema v komunikaciji ter za jezikovne, govorne in izgovorne motnje. Ukvarja se s področjem preventivne logopedске detekcije, z diagnostiko, terapijo, svetovanjem in raziskoval-

nim delom novih tehnik in metod (Vidmar 2016). Pri delu si pomaga z didaktičnimi pripomočki in metodami za izboljšanje govorno-jezikovnih spretnosti. V vrtcu je na delovnem mestu vzgojitelja predšolskih otrok za dodatno strokovno pomoč v programu za predšolskega otroka ali pa opravlja delo svetovalca. Pomoč

V praksi opažava, da se pogosto uporablja napačna raba besed »motnja« in »odstopanje«.

nudi celotni otrokovi družini kot tudi zaposlenim v vrtcu. Vzgojitelji v vrtcih, v katerih je zaposlen logoped, imajo to možnost, da za pomoč in navodila pri delu prosijo strokovnjaka, s katerim skupaj oblikujejo in izvajajo individualiziran program (prav tam). S. Levč (2014) dodaja, da je zgodnja logopedska obravnava bistvenega pomena, saj le tako vzgojitelji lahko otroku pravočasno pomagajo razvijati veščine ter zmanjšujejo (morebitne) motnje v razvoju. Takšen multidisciplinarni pristop ustvarja spodbudno učno okolje, kjer otroci spoznavajo lastno komunikacijo. Kot primer dobre prakse navajava preventivni logopedski program (PLP), v katerem se je izkazalo, da aktivno sodelovanje med vzgojitelji, logopedi in starši pozitivno učinkuje in obogati jezikovno vzgojo v vrtcu. Vpliva pa tudi na strokovno rast udeležencev (Vidmar 2016).

Kot sva omenili, ima pomemben vpliv tudi sodelovanje vzgojiteljev s starši. Strokovni delavci jih seznanjajo z otrokovim napredkom ter morebitnimi odstopanji. Pomembno je, da jim prisluhnejo, upoštevajo njihove predloge in skupaj odkrivajo otrokova močna področja (Navodila h Kurikulu za vrtce v programih s prilagojenim izvajanjem 2003). Le dobro informirani starši bodo zaupali v kakovostno delo strokovnjakov. Pomembno je, da se vzpostavi partnerski odnos med vzgojitelji in starši, ki vključuje odprto komunikacijo, izobraževanja s starši in vključevanje staršev v vrtec (Vidmar 2016). Vzgojitelji s svojo subtilnostjo in čutom za sočloveka prepoznavamo, da vsaka

družina potrebuje drugačen pristop, le tako razvijamo otrokove sposobnosti in mu pomagamo pri odpravljanju morebitnih težav. Pomembno je, da si pridobimo zaupanje staršev, z njimi veliko komuniciramo in smo odprti za različna mnenja in predloge.

Predstavitev raziskav

V nadaljevanju podajava ključne izsledke raziskav, ki sva jih izvedli v sklopu pisanja diplomskih del. Pri tem sva dobili vpogled v sodelovanje med vzgojitelji, starši in logopedi v prepoznavanju govorno-jezikovnih odstopanj in spodbujanju govorno-jezikovnega razvoja predšolskih otrok.

Vsi zaposleni v vzgojno-izobraževalnih ustanovah stremimo k cilju, da bi otroku zagotovili pogoje, v katerih bi se optimalno razvil. Zavedava pa se, da v vseh ustanovah govorno-jezikovna vzgoja ni enako kakovostna, nanjo namreč vplivajo številni dejavniki, med njimi seveda tudi pomembne osebe – vzgojitelj, logoped, starši – in, kar je ključno, ustrezno sodelovanje med njimi.

Diplomsko delo z naslovom *Vloga logopeda pri informiranju vzgojiteljev za delo na področju odstopanj v govorno-jezikovni komunikaciji* (Zupančič¹ 2017) ima pomembno mesto za razmislek pedagoških delavcev glede prepoznavanja odstopanj v govorno-jezikovni komunikaciji otrok in glede pomena sodelovanja logopeda in vzgojitelja. Vsekakor lahko vzgojitelj, ki veliko časa preživi z otrokom, pravočasno zazna odstopanja in ustrezno ukrepa, torej poišče strokovni nasvet logopeda. Logoped bo nato preveril, ali otrok potrebuje obravnavo ali ne. Ob pravočasnem odkrivanju odstopanj na govorno-jezikovnem področju lahko zgodaj začnemo z odpravljanjem težav oz. ustrezno logopedsko obravnavo. Pravočasno odpravljanje težav otroku omogoči, da odstopanja ne prastejo v motnje, ter kakovostnejši go-

¹ Diplomsko delo je bilo napisano pod mentorstvom doc. dr. Darije Skubic in somentorstvom doc. dr. Martine Ozbič.

vorno-jezikovni razvoj, posledično pa tudi kakovostnejši razvoj na drugih področjih.

V diplomskem delu je eden izmed ciljev ugotoviti, ali se vzgojitelji, ki delajo v vrtcih z zaposlenim logopedom, čutijo bolj usposobljeni za delo z otroki, ki kažejo govorno-jezikovna odstopanja, kot pa tisti, ki so zaposleni v vrtcih, v katerih logopedov ni. Z raziskavo je bilo ugotovljeno, da so razlike v rezultatih zanemarljivo majhne: vzgojitelji, zaposleni v vrtcu, v katerem je zaposlen logoped, namreč svojo usposobljenost, na petstopenjski lestvici, v povprečju ocenjujejo s 3,34, vzgojitelji, zaposleni v vrtcu, v katerem logoped ni zaposlen, pa s 3,46. Zanimivo pa je dejstvo, da vzgojitelji, zaposleni v vrtcu, v katerem je zaposlen logoped, pomembnost sodelovanja med vzgojitelji in logopedi na petstopenjski lestvici v povprečju ocenjujejo z višjo oceno (4,61) kot pa vzgojitelji, zaposleni v vrtcu, v katerem logoped ni zaposlen (4,28). Logoped vzgojiteljem nudi pomoč na različnih področjih. Kot je razvidno iz dobljenih podatkov, vzgojitelji najbolj potrebujejo pomoč pri načrtovanju jezikovne vzgoje v vrtcu ter pri nujenju pomoči pri izboru vaj za spodbujanje govornega razvoja. Vzgojitelji smo odgovarjali tudi na vprašanje, ali logopedi pozitivno vplivajo na kakovost dejavnosti s področja govora in jezika v njihovem oddelku. Dobljeni rezultati kažejo, da se anketiranci strinjajo, da vsekakor pozitivno. Odlično bi bilo, če bi imeli vsi vzgojitelji priložnost dejavnosti s področja govora in jezika načrtovati z logopedom. Zagotovo bi to pripomoglo k bolj kakovostni govorno-jezikovni vzgoji v vrtcu. Tudi otroci bi imeli več možnosti za zgodnje odkrivanje in odpravljanje morebitnih odstopanj.

V diplomskem delu, nagrajenem s fakultetno Prešernovo nagrado, z

naslovom *Vloga vzgojiteljev in staršev v prepoznavanju govorno-jezikovnih odstopanj in spodbujanju govorno-jezikovnega razvoja predšolskih otrok* (Pograjc² 2017), je izvedena raziskava, v katero je bilo vključenih 94 staršev in 71 vzgojiteljev in pomočnikov vzgojitelja. Raziskava je pokazala, da večina anketiranih vzgojiteljev pomembnost lastne vloge v prepoznavanju govorno-jezikovnih odstopanj in spodbujanju govorno-jezikovnega razvoja ocenjuje s povprečno oceno 4,53, anketirani starši pa s povprečno oceno 4,18. Rezultati torej kažejo, da se oboji zavedajo pomembnosti lastne vloge, vendar so ji anketirani vzgojitelji namenili večjo pomembnost kot starši, in da se sicer med anketiranimi starši in vzgojitelji ne pojavljajo statistične razlike, saj so oboji pomembnost spodbujanja razvoja in prepoznavanje odstopanj ocenili z največjo pomembnostjo.

Eden od ciljev raziskave je bil tudi ugotoviti, katera znanja primanjkujejo anketiranim vzgojiteljem. Analiza rezultatov kaže, da jim primanjkujejo znanja o govornih in jezikovnih vajah, strokovno znanje, prav tako pa pogrešajo tudi strokovne in praktične nasvete strokovnega delavca, tj. logopeda. Le majhen odstotek anketiranih vzgojiteljev (4,2 %) meni, da jim znanj ne primanjkuje. Večina anketiranih vzgojiteljev torej občuti, da jim primanjkujejo znanja, in ker se tega zavedajo, se samoiniciativno poslužujejo strokovne literature, izobraževanj

in seminarjev, možnosti podiplomskega študija, nasvetov strokovnjakov, pri katerih lahko po njihovem mnenju omenjena znanja tudi pridobijo.

V nadaljevanju se je raziskava osredotočala na vprašanje, ali anketirani starši in vzgojitelji sodelujejo pri prepoznavanju govorno-jezikovnih odstopanj in s katerimi težavami se

pri tem srečujejo. Rezultati kažejo, da so mnenja anketiranih staršev sicer različna, prevladujejo pa pozitivna mnenja, teh je kar 58,4 %. Tudi pri anketiranih vzgojiteljih so mnenja o sodelovanju podobna. Primerjava težav anketiranih vzgojiteljev in staršev pri prepoznavanju govorno-jezikovnih odstopanj in spodbujanju govorno-jezikovnega razvoja otrok pa kaže, da anketiranim vzgojiteljem (14,1 %) najbolj primanjkuje časa za individualno delo z otroki, težave imajo tudi zaradi pomanjkanja strokovnega znanja. Anketiranim staršem največjo oviro predstavlja njihovo neznanje.

Povzeto povedano: Analiza rezultatov v raziskavi o vlogi vzgojiteljev in staršev v prepoznavanju govorno-jezikovnih odstopanj in spodbujanju govorno-jezikovnega razvoja predšolskih otrok je pokazala: (a) da med anketiranimi vzgojitelji in starši obstajajo statistično pomembne razlike, saj anketirani vzgojitelji zgodnjemu in pravočasnemu prepoznavanju namenjajo večjo pomembnost od staršev, (b) da vzgojitelji najpogosteje otrokov razvoj spodbujajo z raznovrstnimi dejavnostmi, in sicer: z govornimi dejavnostmi, sledijo jezikovne in komunikacijske dejavnosti, kakovostno skupno branje, posredno spodbujanje in pogovor, pripovedovanje o izkušnjah, ljudeh, ki so otrokom blizu in s katerimi se srečujejo, (c) da tako vzgojitelji kot tudi starši govornemu zgledu namenjajo visoko vrednost ter da se med skupinama ne pojavljajo statistično pomembne razlike glede pomena govornega zgleda drug drugega, (č) da oboji menijo, da imajo vzgojitelji in pomočniki vzgojitelja pri spodbujanju govorno-jezikovnega razvoja in komunikacije otrok zelo pomembno vlogo.

Po tej kratki predstavitvi obravnave vloge vzgojiteljev, logopedov in staršev pri prepoznavi otrokovih govorno-jezikovnih odstopanj, ki sva se ji posvetili v svojih diplomskih delih, lahko skleneva: Rezultati, ki sva jih pridobili z obema raziskavama, so pokazatelj mnenja anketiranih vzgojiteljev in kažejo tudi dejstvo, da osta-

Odlično bi bilo, če bi imeli vsi vzgojitelji priložnost dejavnosti s področja govora in jezika načrtovati z logopedom.

² Diplomsko delo je bilo napisano pod mentorstvom doc. dr. Darije Skubic in somentorstvom doc. dr. Martine Ozbič.

ja v slovenskih vrtcih še veliko prostora za izboljšave. Vsekakor pa bi bilo zanimivo opazovati tudi dejansko realno stanje in ga primerjati z rezultati, ki sva jih pridobili s pomočjo anketnih vprašalnikov.

Zaključek

Ugotovitev, ki sva jih pridobili z raziskavama, predstavljenima v najinih diplomskih delih in na kratko tudi v pričujočem članku, sicer ne moreva posplošiti, saj bi za raziskavo potrebovali večji vzorec, ki bi ga lahko kasneje posplošili na statistično množico, kar pomeni, da bi zajemal vsaj 5 % statistične množice. – Naj tudi na tem mestu poudariva svoje mnenje, da bi bilo za izboljšanje situacije v smislu čim zgodnejše in čim hitreje prepoznave govorno-jezikovnih odstopanj pri predšolskem otroku potrebno dodatno izobraziti in usposobiti vzgojitelje za delo na področju govorno-jezikovne komunikacije. Pridobivanje znanja bi lahko potekalo na več načinov: delavnice za vzgojitelje, pogovori z logopedi o določeni problematiki, samostojno branje literature ... Le tako bi lahko otrokom zagotovili kakovosten vzgojno-izobraževalni proces. Zdi se nama pomembno, da si prizadevamo za čim večjo zaposljivosti logopedov v vrtcih, saj bi nam, vzgojiteljem predšolskih otrok, zelo koristila pomoč in

strokovni nasvet ustrezno specifično usposobljenega kadra.

VIRI IN LITERATURA

- Grilc, N. (2014) *Govorno-jezikovne motnje*. Priročnik z vajami. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Janežič, S. (2017) *Razvoj govora in pomen komunikacije*. Dostopno na <http://www2.arnes.si/~osngjp3/dokumenti/KAKO%20LAHKO%20POMAGAMO/razvoj%20govora%20in%20pomen%20komunikacije.pdf>.
- Levc, S. (2014) *Liba, laca, lak: kako pomagamo otroku do boljšega govora*. Ljubljana: Samozaložba.
- Marjanovič Umek, L., in Fekonja Pecklaj, U. (2006) Učinek vrtca na otrokov govorni razvoj: slovenska vzdolžna študija. *Sodobna pedagogika*, let. 57 (št. 5): str. 44–64.
- Marjanovič Umek, L., in drugi (2012) *Govor in branje otrok: ocenjevanje in spodbujanje*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Navodila h Kurikulu za vrtce v programih s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo za otroke s posebnimi potrebami* (2003). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Otto, B. (2014) *Language Development in Early Childhood Education*. 4th edition. USA: Northeastern Illinois University.
- Pieterse, M., Treloar, R., Cairns, S. (2000) *Majhni koraki: program zgodnje*

obravnave otrok z motnjami v razvoju. Ljubljana: Društvo za pomoč duševno prizadetim Sožitje, Sekcija za Downov sindrom.

Pograjc, Anastazija (2017) *Vloga vzgojiteljev in staršev v prepoznavanju govorno-jezikovnih odstopanj in spodbujanju govorno-jezikovnega razvoja predšolskih otrok*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta, Univerza v Ljubljani – diplomsko delo.

Skubic, D. (2004) *Pedagoški govor v vrtcu in prvem razredu devetletne osnovne šole*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

Skubic, D. (2013) Otrokovo poznavanje koncepta tiska (knjige) kot pomemben del zgodnje pismenosti. *Jezik in slovstvo*, let. 58 (št. 3): str. 45–58.

Vidmar, A. (2016) *Vzgojiteljeva stališča o preventivnem logopedskem programu v vrtcu kot modelu spodbudnega okolja za razvoj jezikovne zmožnosti*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta – magistrsko delo.

Zupančič, Urška (2017) *Vloga logopeda pri informiranju vzgojiteljev za delo na področju odstopanj v govorno-jezikovni komunikaciji*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta, Univerza v Ljubljani – diplomsko delo.

Žerđin, T. (2003) *Motnje v razvoju jezika, branja in pisanja: kako jih odkrivamo in odpravljamo*. Ljubljana: Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše, Društvo Bravo.

